

Jerzy Szaniawski (1886-1970)

Jerzy Szaniawski urodził się 10 lutego 1886 roku w Zegrzynku, zmarł 16 marca 1970 roku w Warszawie. Jego grób znajduje się na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie. Wybitny dramaturg, felietonista, pisarz, autor słuchowisk radiowych i wielu nowel. Pochodził z inteligenckiej rodziny ziemiańskiej. Był młodszym z dwóch synów Wandy z Wystouchów i Zygmunta Szaniawskich, którzy w 1880 roku zamieszkali w Zegrzynku, gdzie ojciec zarządzał zakładem przemysłowo-zbożowym. Zygmunt, który pisywał do „Przeglądu Tygodniowego”, świetnie znał się na przetwórstwie zboża i doprowadził folwark do rozkwitu. Jednak w 1902 roku młyn spłonął, a zakład splajtował. Wtedy Szaniawscy, w opuszczonych przez robotników domkach nad Narwią, założyli pensjonat. Zegrzynek stał się prawdziwym letnim kurortem, a „letnisko”, po śmierci rodziców, prowadził Jerzy, już znany twórca, który odziedziczył Zegrzynek. Wanda i Zygmunt mieli rozległe kontakty w świecie artystycznym, w ich domu bywali: Maria Konopnicka, Stefan Jaracz i Juliusz Osterwa, Deotyma, Konrad Prószyński, Adam Szymański, Bolesław i Maria Wystouch, Eliza Orzeszkowa, Ignacy Kraszewski.

W takim domu i w takiej atmosferze dorastał Jerzy Szaniawski, który ukończył gimnazjum w Warszawie, rozpoczął studia przyrodnicze, po czym wyjechał do Lozanny, by uczyć się w Instytucie Rolniczym, a także studiować literaturę i sztukę. Jako prozaik zadebiutował w 1912 roku, drukując w czasopiśmie nowele i humoreski. Od dzieciństwa fascynował się teatrem. W 1917 roku napisał pierwszą sztukę sceniczną „Murzyn”. Wczesne utwory dramatyczne Szaniawskiego należą do gatunku tzw. komedii lirycznych. W 1919 roku związał się z teatrem „Reduta”, ściśle współpracując z jego kierownikiem literackim, Juliuszem Osterwą. Od 1935 roku pisał słuchowiska radiowe. Późniejsze utwory, m.in. „Ewa” (1921), „Adwokat i róża” (1929) czy „Dziewczyna z lasu” (1939), uznano za modernistyczne dramaty psychologiczne. Przed II wojną światową powstały jeszcze takie dramaty, jak „Most”, „Fortepian”, „Krysia”.

Po wyzwoleniu Szaniawski napisał dramaty: „Dwa teatry”, „Kowal, pieniądze i gwiazdy”, „Chłopiec latający”, słuchowiska radiowe, m.in.: „Zegarek”, „W lesie”, opowiadania: „Łgarze pod złotą kotwicą”, „Profesor Tutka i inne opowiadania”. Mimo, iż w scenicznych utworach Szaniawskiego można odnaleźć wpływy wybitnych dramaturgów europejskich, jednak dramaty pisarza są dziełami na wskroś oryginalnymi. Z powodu nadmiernej poetyckości, nastrojowości i niedookreśloności, współcześni mu krytycy określali je pogardliwie „szaniawszczyzną”. Sztuki Szaniawskiego są niepowtarzalne, specyficznie realistyczne i poetyckie zarazem, pełne psychologizmu i groteskowości. W 1924 r. Szaniawski napisał swą jedyną powieść, „Miłość i rzeczy poważne”. W latach 30. XX wieku był szanowanym, uznanym i nagradzonym twórcą. W 1933 roku wybrano go do Polskiej Akademii Literatury. W jego sztukach grali najsympatyczniejsi aktorzy, a dramaty wykorzystywano także w teatrze radiowym i jako scenariusze filmowe.

Szaniawski mieszkał w Zegrzynku do 1939 r. Okres wojny, wypędzony ze swojej posiadłości przez Niemców, spędził w Warszawie, biorąc udział w ruchu oporu. Przez kilka miesięcy był w więzieniu na Pawiaku, brał udział w Powstaniu Warszawskim. Tuż po wojnie wyjechał do Krakowa. Tam ukazały się jego „Dwa teatry”.

Po wojnie Szaniawski nie wspierał twórczo realizmu socjalistycznego, więc od 1949 do 1955 roku nie wystawiano i nie wydawano jego sztuk. Jedynie w „Przekroju” drukowano miniatury o prof. Tutce.

Ponownie wrócił do Zegrzynka w 1950 r., starając się zadbać o opuszczony dotąd dworek rodzinny. Duży majątek ziemski został w czasie reformy rolnej przekazany utworzonemu w Jadwisinie Zakładowi Doświadczalnemu Instytutu Ziemiaka. Szaniawskiemu pozostał modrzewiowy dworek, 15 ha ziemi ornej, 10 ha lasu i 5 ha sadu. Resztówka ta została obłożona gigantycznymi podatkami, tak, że pisarz wegetował w skrajnej nędzy, przeznaczając wszystkie dochody ze sprzedaży płodów rolnych na targu w Serocku na spłatę zadłużenia.

Po jubileuszu, jaki 1 marca 1955 roku przygotował mu Związek Literatów Polskich, znów jego utwory były wydawane i wystawiane. Autor dostał Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski. Ale sukcesów było coraz mniej. Na początku lat sześćdziesiątych umarła Wanda Natolska, wierna gospodyni i lokatorka jego dworku. Bez niej nie dawał sobie rady ze sprawami życiowymi i niechęcią otoczenia – sąsiadów, lokalnych władz i Instytutu Ziemiaka. Szaniawski nie akceptował też, że spokojne dotąd otoczenie zmieniało się, wokół przybywało ludzi, turystów, powstała zapora w Dębem i Zalew Zegrzyński.

Unikał kontaktu z ludźmi, był niechętny artystycznej śmietance Warszawy. W wieku 76 lat ożenił się z malarką, Anitą Szatkowską, ale nadal żył w izolacji. To na pewno był trudny związek. Ich relacje przedstawił Remigiusz Grzela w sztuce „*Uwaga – złe psy!*”, którą w 2006 roku wystawił warszawski Teatr Wytwórnia. Jej bohaterami są pisarz i schizofreniczna, znęcająca się nad nim żona.

Jerzy Szaniawski zmarł 16 marca 1970 r. w Warszawie. 16 września 1977 r. Dworek w Zegrzynku, w którym mieszkała wdowa po pisarzu, spłonął doszczętnie. Okoliczności nie są jasne, prawdopodobnie został podpalony przez dwóch młodych, pijanych mężczyzn, którzy wdarli się do budynku, lecz zostali zamknięci przez Szatkowską, która pobiegła po milicję. Kiedy wróciła, dom stał w płomieniach – obaj napastnicy zginęli. Z dymem poszła także cała spuścizna po Szaniawskim, w tym liczne niepublikowane utwory. Pisarz wspominał bowiem, że napisał 77 dramatów, a wydrukowano ich około 30. Po pożarze zostały schody, ruiny zabudowań gospodarczych oraz pozostałości bramy wjazdowej. Ruiny otoczone są starodrzewem parkowym i rezerwatem przyrody, nazwanym, od nazwiska dramaturga, Wąwozem Szaniawskiego. Kilka lat temu władze gminy uczciły pamięć pisarza i na kamiennym głazie zamontowano tablicę upamiętniającą życie i twórczość pisarza. Obok znajduje się też tablica informacyjna ze starymi zdjęciami i ławeczka.

Twórczość

Dramaty sceniczne: *Murzyn* (1917), *„Papierowy kochanek”* (1920), *„Ewa”* (1921), *„Lekko duch”* (1923), *„Ptak”* (1923), *Żeglarz* (1925), *Adwokat i róże* (1929), *„Fortepian”* (1932), *„Most”* (1933), *„Dwa teatry”* (1946), *„Kowal, pieniądze i gwiazdy”* (1948), *„Chłopiec latający”* (1949), *„Łuczniczka”* (1959), *„Dziewięć lat”* (1960).

Sztuki radiowe: *„Zegarek”* (1935), *„W lesie”* (1937), *„Służbista”* (1938), *„Srebrne lichtarze”* (1938), *„Dziewczyna z lasu”* (1939).

Inne gatunki: *„Miłość i rzeczy poważne”* (1924) – powieść, *„Łgarze pod Złotą Kotwicą”* (1928), *„Profesor Tutka”* (1954), *„Juliusz Osteria”* (1956 - z J. Hennelową), *„W pobliżu teatru”* (1956) – wspomnienia, *„Dramaty zebrane”* (1958), *„Profesor Tutka. Nowe opowiadania”* (1960).